Rafał Kubicki

Franciszkanie w Gdańsku w XV–XVI wieku

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

Franciszkanie w Gdańsku w XV–XVI wieku

...ad laudem, gloriam et honorem Domini nostri Jesu Christi et fidei catholice exaltationem et ampliationem, benedicteque Marie eius alme genitricis et beati Francisci Confessoris gloriosissimi ac divini cultus augmentum...

(fragment petycji w sprawie fundacji klasztoru franciszkanów w Gdańsku sprzed października 1419 r.)

Rafał Kubicki

Franciszkanie w Gdańsku w XV–XVI wieku

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2022

Recenzent
dr hab. Piotr Oliński, prof. UMK

Redaktor Wydawnictwa
Ewelina Ewertowska

Projekt okładki i stron tytułowych
Jan Rutka

Na okładce
Widok kościoła Trójcy Świętej, kaplicy św. Anny oraz klasztoru franciszkanów w Gdańsku (R. Curicke, *Der Stadt Dantzig historische Beschreibung*…, Amsterdam–Dantzigk 1687, s. 334)

Skład i łamanie
PRACOWNIA

Publikacja sfinansowana ze środków Wydziału Historycznego
Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-296-0

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Spis rzeczy

Wstęp 7
1. Temat 7
2. Stan badań 8
3. Źródła 11
4. Metoda i konstrukcja pracy 12
Rozdział 1. Fundacja klasztoru, budowa kościoła i jego miejsce w przestrzeni miasta 15
1.1. Uwagi wstępne – ruch franciszkański 15
1.2. Zarys topografii sakralnej Gdańska w początkach XV w. 18
1.3. Prowincja saska i kustodia pruska franciszkanów a Gdańsk . . . 21
1.4. Fundacja klasztoru 25
1.5. Klasztor franciszkanów w topografii sakralnej Gdańska 31
1.6. Budowa oraz wyposażenie kościoła i klasztoru 35
Rozdział 2. Organizacja i funkcjonowanie konwentu 56
2.1. Organizacja wewnętrzna – funkcje i urzędy 56
2.2. Pieczęcie zakonne gwardiana, konwentu i kustosza 60
2.3. Rola klasztoru w ramach prowincji saskiej i kustodii pruskiej . . . 63
2.4. Studia zakonników 71
2.5. Biblioteka klasztorna i działalność pisarska zakonników 75
Rozdział 3. Klasztor a otoczenie społeczne 86
3.1. Działalność duszpasterska i związki z mieszczaństwem 86
3.2. Bractwa i cechy 100
3.3. Aktywność poza miastem 103
Rozdział 4. Kryzys życia zakonnego i upadek fundacji 106
4.1. Rozwój reformacji i kryzys wewnętrzny w klasztorze 106
4.2. Kustosz Aleksander Svenichen 113
4.3. Losy byłych zakonników 117
4.4. Upadek fundacji 119
4.5. Próby odzyskania kościoła i klasztoru 124
Zakończenie 125

Załączniki źródłowe 129
Załącznik 1. Wybrane dokumenty dotyczące franciszkanów w Gdańsku 129

Załącznik 2. Wykaz kustoszy kustodii pruskiej oraz gwardianów i franciszkanów związanych z klasztorem w Gdańsku . . 154
Załącznik 3. Zapisy testamentowe na rzecz franciszkanów w Gdańsku w testamentach mieszczan 164
Załącznik 4. Wykaz obecnie zaginionych, oryginalnych dokumentów i listów zgromadzonych w fascykule Archiwum Państwowego w Gdańsku 300, 37a, Nr. 15, wzmiankowanych w edycjach L. Lemmensa 166
Załącznik 5. Pieczęcie gwardiana i konwentu franciszkanów w Gdańsku, pieczęć kustosza kustodii pruskiej i ministra prowincjalnego prowincji saskiej 168

Ilustracje 173

Wykaz skrótów 183

Bibliografia 185

Indeks osobowy 203

Indeks nazw geograficznych 211

Summary. Franciscan Friars in Gdańsk in the Fifteenth and the Sixteenth Centuries 215

Wstęp

1. Temat

Studia nad rolą zakonów mendykanckich, w tym franciszkanów (Zakon Braci Mniejszych – *Ordo Fratrum Minorum*), w życiu religijnym średniowiecznych miast mają już długą tradycję w historiografii. Rozpatruje się w nich jednak przede wszystkim okres najwcześniejszy, gdy wspólnoty te rozpoczynały swoją działalność w XIII w., rzadziej zaś uwzględnia także czasy późniejsze. Przypomnijmy, że aktywność św. Franciszka była odpowiedzią na potrzebę wewnętrznej reformy Kościoła, realizowaną w ramach stworzonej przez niego nowej formy życia zakonnego. Franciszek nie zamknął jej w murach klasztoru, lecz nakierował na działalność duszpasterską wśród świeckich, na kaznodziejstwo prowadzone przede wszystkim wśród ludności napływającej do szybko rozwijających się wówczas ośrodków miejskich. Dziś dysponujemy licznymi opracowaniami, zarówno syntetycznymi, jak i analitycznymi, dotyczącymi wybranych aspektów tego złożonego zjawiska[1]. Oczywiście, w wielu przypadkach czynnikiem utrudniającym powstawanie tego typu prac jest brak wystarczającej podstawy źródłowej. Zachowane, nieraz jedynie częściowo, przekazy trzeba więc rozpatrywać w szerszym kontekście dziejów nie tylko konkretnego klasztoru zlokalizowanego w danym ośrodku miejskim, ale i historii całej prowincji zakonnej. Z sytuacją taką mamy do czynienia między innymi w przypadku klasztoru franciszkanów w Gdańsku. Niestety, dostępne dziś przekazy źródłowe na jego temat dalekie są od kompletności. W związku z tym dzieje klasztoru przedstawione zostaną tu nie tylko w wymiarze lokalnym – roli odgrywanej przez zakonników w mieście, ale i w szerszej perspektywie dziejów prowincji saskiej zakonu. Rekonstrukcja historii klasztoru w powiązaniu z życiem miasta podkreśla wymiar lokalny działalności zakonników, w tym relacje z otoczeniem. Perspektywa

[1] Stan badań nad rolą mendykantów w mieście w szerszym kontekście omówił M. Derwich, *Klasztor a miasto w średniowieczu w historiografii europejskiej. Próba podsumowania* [w:] *Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym,* red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Wrocław–Opole 2000, s. 43–47. Z prac dotyczących franciszkanów związanych z prowincją saską zakonu warto wymienić dwa tomy studiów *Bettelorden und Stadt. Bettelorden und städtisches Leben im Mittelalter und in Neuzeit*, hrsg. von D. Berg (Saxonia Franciscana, Bd. 1), Werl 1992; *Franziskanische Leben im Mittelalter. Studien zur Geschichte der rheinischen und sächsischen Ordensprovinzen*, hrsg. von D. Berg (Saxonia Franciscana, Bd. 3), Werl 1994.

obejmująca dzieje prowincji zakonnej umożliwia zaś dostrzeżenie zmian zachodzących w życiu zgromadzenia, które oddziaływały przede wszystkim na życie wewnętrzne konwentu. Niniejsza praca stanowi próbę całościowego przedstawienia dziejów gdańskiego klasztoru od momentu jego fundacji, rozpoczętej w 1419 r., aż do drugiej połowy XVI w., gdy klasztor opustoszał.

Klasztor franciszkanów konwentualnych w Gdańsku był ostatnią fundacją tego zgromadzenia w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach i podobnie jak inne domy na tych terenach należał do istniejącej od 1230 r. prowincji saskiej zakonu[2]. Ta ostatnia obejmowała zaś między innymi Śląsk, Pomorze Zachodnie i Inflanty[3]. Klasztor wchodził w skład kustodii pruskiej, której istnienie potwierdzone jest w pierwszej połowie XIV w. Choć w Gdańsku powstał on jako ostatni we wspomnianej kustodii i trzeci konwent zakonu żebraczego w całym kompleksie osadniczym średniowiecznego Gdańska (po dominikanach i karmelitach), to bracia mniejsi zdołali wznieść do początku XVI w. największy kościół klasztorny w mieście. Jest to niewątpliwie świadectwo ich roli w życiu religijnym i społecznym Gdańska. Kryzys wewnętrzny w konwencie nastąpił w okresie rozwoju reformacji w mieście. Nie zdołano go przełamać, skutkiem czego ostatni przełożony kustodii pruskiej zakonu w 1555 r. przekazał klasztor i kościół władzom miasta.

2. Stan badań

Dzieje klasztoru nie doczekały się dotychczas całościowego opracowania. Wybrane informacje na temat jego funkcjonowania przynoszą prace poświęcone historii miasta[4]. Pierwszą próbę stworzenia zarysu dziejów kościoła i klasztoru

[2] Mowa tu o klasztorach franciszkanów konwentualnych, którzy przyjęli później reformę zatwierdzoną przez papieża Marcina V, stąd zwano ich marcinianami. Dodajmy, że w Prusach Krzyżackich i Królewskich w drugiej połowie XV w. i w początkach XVI w., a więc po fundacji klasztoru w Gdańsku, powstały jeszcze konwenty franciszkańskie należące do nurtu obserwanckiego.

[3] Odrębną prowincję saską zakonu powołano w 1230 r., gdy na kapitule generalnej w Asyżu dokonano m.in. podziału prowincji Teutonia na dwie nowe prowincje: reńską (*Provincia Rheni*) i saską (*Provincia Saxonia*). Początkowo prowincja saska składała się z dwóch kustodii: turyńskiej i saskiej. W 1239 r. z prowincji saskiej wyłączono prowincję duńską (*Provincia Dacie*) z terenów na północ od Kilonii, a na południu prowincję czeską (*Provincia Bohemia*), zob. *Spuren franziskanischer Geschichte. Chronologischer Abriß der Geschichte der Sächsischen Franziskanerprovinzen von ihren Anfängen bis zur Gegenwart*, bearb. B. Schmies, K. Rakemann, hrsg. von D. Berg (Saxonia Franciscana, Sonderband), Werl 1999, s. 29, 37.

[4] T. Hirsch, *Die Ober = Pfarrkirche von St. Marien in Danzig in ihren Denkmälern und in ihren Beziehungen zum kirchlichen Leben Danzigs überhaupt*, Th. 1, Danzig 1843, s. 106–107, 140–141,

podjął Ernst Strehlke[5]. Na temat początków i funkcjonowania poszczególnych klasztorów kustodii pruskiej, w tym i konwentu franciszkanów w Gdańsku, pisali Leonhard Lemmens[6] i Werner Roth[7]. Ogólny obraz klasztorów kustodii pruskiej przedstawił także ks. Kamil Kantak[8]. Próbę nowego ujęcia relacji franciszkanów z zakonem krzyżackim podjął Sławomir Zonenberg[9]. Szczególnym zainteresowaniem badaczy cieszyła się postać Aleksandra Svenichena, kustosza i kaznodziei aktywnego w okresie rozwoju reformacji w Gdańsku. Pisali o nim Paul Schmidt[10], L. Lemmens[11], Hermann Freytag[12], ks. K. Kantak[13], Zbigniew Nowak[14] i Teresa Borawska[15]. Książkę poświęconą historii kościoła Trójcy Świętej napisał Paul Schmidt[16]. Dysponujemy także omówieniem badań

262–263, 271, 286, 350; P. Simson, *Geschichte der Stadt Danzig*, Bd. I–II, Danzig 1913–1918, zob. według indeksów; *Historia Gdańska*, t. I–II, red. E. Cieślak, Gdańsk 1978–1982, zob. według indeksów.

5 E. Strehlke, *Kirche und Kloster zur heiligen Dreifaltigkeit in Danzig*, „Organ für christliche Kunst" 1855, Jg. 5, Nr. 12, s. 140–144; Nr. 13, s. 153–156; Nr. 14, s. 165–167.

6 L. Lemmens, *Aus der Geschichte der deutschen Franziskaner im Ordenslande Preußen*, MCV, 1912, H. 20, s. 58–64; *idem*, *Zu den Anfängen der Franziskanerklöster im Ordenslande*, MCV, 1913, H. 21, s. 2–8; *idem*, *Die Franziskanerkustodie Livland und Preussen. Beitrag zur Kirchengeschichte der Gebiete des Deutschen Ordens*, Düsseldorf 1912.

7 W. Roth, *Die Dominikaner und Franziskaner im Deutsch-Ordensland Preußen bis zum Jahre 1466*, Königsberg 1918.

8 K. Kantak, *Franciszkanie polscy*, t. I: *1237–1517*, Kraków 1937, s. 341–376.

9 S. Zonenberg, *Die Beziehungen zwischen dem Deutschen Orden und den Franziskanern in Preußen bis zum Jahre 1466* [w:] *Leben zwischen und mit den Kulturen. Studien zu Recht, Bildung und Herrschaft in Mitteleuropa*, hrsg. von R. Skowrońska, H. Flechenecker (Studienreihe der polnischen historischen Mission, Bd. 2), Toruń 2015, s. 69–113; *idem*, *Stosunki zakonu krzyżackiego z franciszkanami kustodii pruskiej do 1466 roku. Część I: do końca XIII wieku*, „Sensus Historiae" 2016, Vol. 24, nr 3, s. 93–109; *idem*, *Stosunki zakonu krzyżackiego z franciszkanami kustodii pruskiej do 1466 roku. Część II: XIV-XV wiek*, „Sensus Historiae" 2016, Vol. 25, nr 4, s. 9–26; *idem*, *Stosunki krzyżacko-mendykanckie w Prusach do 1466 roku*, Bydgoszcz 2018, s. 199–276.

10 P. Schmidt, *Pater Dr. Alexander, ein Nachtrag zur Geschichte der Danziger Trinitatiskirche*, ZWG, 1902, Bd. 44, s. 217–224.

11 *Aus ungedruckten Franziskanerbriefen des XVI. Jahrhunderts*, hrsg. von L. Lemmens, Münster i. W. 1911, s. 56–72.

12 W recenzji pracy L. Lemmensa (MWG, 1913, Jg. 12, Nr. 2, s. 33–35; Nr. 3, s. 66–68).

13 K. Kantak, *Franciszkanie polscy…*, t. I, s. 366.

14 Z. Nowak, *Svenichen Aleksander* [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. IV: *R–Ż*, red. Z. Nowak, Gdańsk 1997, s. 301–302.

15 T. Borawska, *Svenichen (Schweinichen) Aleksander (ok. 1480–1529), franciszkanin, kustosz pruski, kaznodzieja gdański* [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 46, z. 1, red. A. Romanowski, Warszawa 2009, s. 114–115; T. Borawska, H. Rietz, *Aleksander Svenichen (zm. 1529 r.) – franciszkanin z Prus zagubiony w zamęcie reformacji* [w:] *Mikołaj Kopernik i jego świat. Środowisko, przyjaciele, echa wielkiego odkrycia*, Toruń 2014, s. 207–221.

16 P. Schmidt, *Die St. Trinitatis = Kirche zu Danzig nach Vergangenheit und Gegenwart*, Danzig 1901.

archeologicznych prowadzonych w klasztorze i kościele przez Renatę Wiloch-Kozłowską[17]. Szczególnie cenny materiał ikonograficzny dotyczący wspomnianego kościoła klasztornego zawierają prace Willego Drosta[18] i Tomasza Janka OFM Conv.[19] Powstały także: praca doktorska poświęcona analizie technicznej faz budowy kościoła autorstwa Richarda Abrahama[20] oraz opracowania Marka Żydowicza na temat kaplicy św. Anny przy kościele klasztornym[21] i przebudowy kompleksu klasztornego w XIX w.[22] Tym ostatnim zagadnieniem zajmowała się także Katarzyna Anna Wojtczak[23]. Kilka przyczynków dotyczących dziejów franciszkanów w Gdańsku opublikował piszący te słowa, dając także bardziej ogólny obraz historii klasztoru na tle innych wspólnot mendykanckich Prus Krzyżackich i Królewskich do połowy XVI w.[24] Ponadto problem starań podejmowanych przez przedstawicieli różnych gałęzi zakonu franciszkanów

---

[17] R. Wiloch-Kozłowska, *Wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w klasztorze i kościele franciszkańskim na Starym Przedmieściu w Gdańsku* [w:] *Historie gdańskich dzielnic*, t. 2: *Stare Przedmieście*, red. J. Dargacz, K. Kurkowska, Gdańsk 2019, s. 113–134.

[18] Praca ta zawiera ponadto podsumowanie wyników wcześniejszych badań historyczno-architektonicznych oraz omówienie wyposażenia kościoła Trójcy Świętej i kaplicy św. Anny, zob. W. Drost, *Kunstdenkmäler der Stadt Danzig*, Bd. 5: *St. Trinitatis, St. Peter und Paul, St. Bartholomäi, St. Barbara, St. Elisabeth, Hl. Geist, Engl. Kapelle, St. Brigitten*, bearb. von F. Swoboda (Bau- und Kunstdenkmäler des deutschen Ostens, Reihe A, Bd. 5), Stuttgart 1972, s. 1–76 oraz ilustracje (Taf. 1–63).

[19] T. Jank, *Franciszkański kościół Świętej Trójcy w Gdańsku w 500 lat od zakończenia budowy*, Gdańsk 2014.

[20] R. Abraham, *Die Trinitatiskirche zu Danzig*, Danzig 1910.

[21] M. Żydowicz, *Średniowieczna kaplica pw. św. Anny przy franciszkańskim kościele św. Trójcy w Gdańsku*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici, Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo" 1992, t. 16, z. 225, s. 51–89.

[22] *Idem*, *Przebudowa średniowiecznego klasztoru pofranciszkańskiego w Gdańsku jako przyczynek do XIX-wiecznej problematyki konserwatorskiej Prus*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici, Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo" 1989, t. 13, z. 176, s. 93–119.

[23] K.A. Wojtczak, *„Ostoja oświaty i azyl dla sztuki" – dziewiętnastowieczna przebudowa klasztoru pofranciszkańskiego w Gdańsku na zespół szkół i muzeum miejskie* [w:] *Historie gdańskich dzielnic…*, t. 2, s. 285–306.

[24] R. Kubicki, *Dwa dokumenty franciszkanów gdańskich z drugiej połowy XV w. – przyczynek do badań nad społecznym kręgiem oddziaływania zakonu*, „Rocznik Gdański" 2007–2008 (druk 2009), t. 67–68, s. 87–92; *idem*, *Franciszkanie w Gdańsku – zaplecze społeczne klasztoru oraz jego związki z miastem w XV i pierwszej połowie XVI w.*, „Nasza Przeszłość" 2011, t. 115–116, s. 163–182; *idem*, *Franciszkanie na Starym Przedmieściu w XV i XVI wieku* [w:] *Historie gdańskich dzielnic…*, t. 2, s. 136–151; *idem*, *Prussia monastica. Studia z dziejów zakonów w Prusach Krzyżackich, Królewskich i Zachodnich od XIII do połowy XIX wieku*, Gdańsk 2021, s. 110–125; *idem*, *Zakony mendykanckie w Prusach Krzyżackich i Królewskich od XIII do połowy XVI wieku*, Gdańsk 2018, s. 43–44, 81–82, 122, 216–218, 299–302.

o odzyskanie bądź uzyskanie klasztoru w XVII i XVIII w. omówili ks. K. Kantak[25], Hieronim E. Wyczawski OFM[26] i Sławomir Kościelak[27].

3. Źródła

Większość informacji źródłowych dotyczących dziejów franciszkanów w Gdańsku zebrał w swych opracowaniach i edycjach źródłowych zasłużony badacz zakonu franciszkanów, w tym przede wszystkim prowincji saskiej, L. Lemmens. Przy czym uwzględnił on zarówno przekazy proweniencji zakonnej, jak i miejskiej[28]. Dysponujemy także niewielkimi, lecz cennymi przekazami źródłowymi dotyczącymi kościoła pofranciszkańskiego opublikowanymi przez Ottona Günthera[29] i P. Schmidta[30]. Ogłoszono również kilka innych dokumentów[31]. Ponadto ważne wzmianki odnośnie do początków klasztoru przynosi korespondencja prokuratora generalnego zakonu krzyżackiego w Rzymie z wielkim mistrzem w Malborku[32].

Część źródeł nie została dotychczas opublikowana i znajduje się w zasobie Archiwum Państwowego w Gdańsku, przede wszystkim w zbiorze Akta Miasta

---

25 K. Kantak, *Starania bernardynów polskich o odzyskanie konwentu gdańskiego* [w:] *Krzysztof Celestyn Mrongowiusz 1764–1855. Księga pamiątkowa*, red. W. Pniewski, Gdańsk 1933, s. 331–345.

26 H.E. Wyczawski, *Gdańsk* [w:] *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, red. *idem*, Kalwaria Zebrzydowska 1985, s. 65–66.

27 S. Kościelak, *Katolicy w protestanckim Gdańsku od drugiej połowy XVI do końca XVIII wieku*, Gdańsk 2012, s. 150–152.

28 USF I; USF II; *Aus ungedruckten Franziskanerbriefen…*; *Briefe und Urkunden des XVI. Jahrhunderts zur Geschichte der sächsischen Franziskaner*, hrsg. von L. Lemmens, „Beiträge zur Geschichte sächsischen Franziskanerprovinz" 1911/1912, Bd. 4/5, s. 43–100.

29 O. Günther, *Michael Krauses Gedenkbuch zur Geschichte des Danziger Franziskanerklosters (1574–1586)*, MWG, 1903, Jg. 2, Nr. 4, s. 55–59. Jest to właściwie tylko omówienie zawartości tego źródła. Przekaz ten znajdował się w zaginionym fascykule, znajdującym się przed pierwszą wojną światową w Archiwum w Gdańsku (sygn. 300, 37A, Nr. 15). W późniejszym czasie dział 300, 37A został rozdzielony i włączony częściowo do nowo utworzonych działów 300, 35 (religia) i 300, 86 (klasztory). Niestety, większość tych źródeł zaginęła lub uległa zniszczeniu pod koniec drugiej wojny światowej, zob. *Archiwum Państwowe w Gdańsku. Przewodnik po zasobie do 1945 roku*, oprac. Cz. Biernat, Warszawa–Łódź 1992, s. 247, 456–457. We wspomnianym fascykule miały znajdować się także rachunki za remonty i przebudowy obiektów pofranciszkańskich od 1572 r., zob. R. Abraham, *Die Trinitatiskirche…*, s. 13. Potwierdzenia dochodów i wydatków kościoła Trójcy Świętej z lat 1576, 1590, 1606–1611 i późniejsze znajdują się natomiast w rękopisie PAN BG, Ms. 491. W tym najstarsze z 1576 r., sporządzone przez wspomnianego Michała Krausego, na k. 1r–10v.

30 P. Schmidt, *Die Gedenkbücher der Danziger Trinitatiskirche*, MWG 1906, Jg. 5, s. 72–76.

31 R. Kubicki, *Dwa dokumenty franciszkanów…*, s. 87–92; *idem*, *Franciszkanie w Gdańsku – zaplecze społeczne klasztoru…*, s. 178–181.

32 *Die Berichte*, Bd. III: *Johann Tiergart*, Th. 1: *1419–1423*, bearb. von H. Koeppen, Göttingen 1966.

Gdańska, w dwóch działach: 1) dokumentów do 1814 r. i listów do 1525 r. (300, D), 2) listów (korespondencji) po 1525 r. (300, 53), oraz w kilku seriach ksiąg miejskich[33]. Niestety, znaczna część dokumentów zaginęła w czasie ostatniej wojny, a informacje o nich, w tym częściowo i pełną publikację, zawdzięczamy przywołanemu już L. Lemmensowi[34]. Zaginął między innymi sporządzony w 1556 r. na zlecenie władz miasta inwentarz majątku klasztornego[35].

Nieliczne wzmianki dotyczące franciszkanów w Gdańsku znaleźć można w testamentach mieszkańców Gdańska, zawartych w księgach ławniczych Głównego Miasta Gdańska, oraz w zachowanych dokumentach ostatniej woli mieszczan Starego Miasta Elbląga, zgromadzonych w zasobie Archiwum Państwowego w Gdańsku, w zbiorze Akta Miasta Elbląga. Pewne dane na temat działalności pisarskiej poszczególnych zakonników odnotowane są w formie zapisek i notatek w kodeksach pochodzących z dawnej biblioteki klasztornej, zgromadzonych obecnie w Polskiej Akademii Nauk Bibliotece Gdańskiej[36]. Jeden dokument, którego treść publikujemy w załączniku, przetrwał w tomie przechowywanym obecnie w Bibliotece Uniwersytetu w Uppsali[37]. Ważne, choć niestety nieliczne dane na temat relacji klasztoru z zakonem krzyżackim przyniosła kwerenda w zasobie Tajnego Archiwum Pruskich Dóbr Kultury w Berlinie-Dahlem[38].

4. Metoda i konstrukcja pracy

Przedstawiony powyżej stan zachowania źródeł wskazuje, że bardzo trudne jest dokładne odtworzenie wszystkich aspektów funkcjonowania konwentu franciszkanów w Gdańsku. W związku z tym poszczególne zagadnienia starano się ukazać

---

[33] *Archiwum Państwowe w Gdańsku…*, s. 233–237.

[34] Szczególnie cenne były listy i dokumenty zgromadzone we wspomnianym już fascykule o dawnej sygn. 300, 37A, Nr. 15, których część w formie edycji lub regestów opublikował w swych wydawnictwach L. Lemmens. W sumie dał on informacje w formie pełnej edycji lub regestu o 34 dokumentach. Jednocześnie zaznaczył, że znajdowały się tam także liczne inne, szczególnie dotyczące zabiegów franciszkanów o odzyskanie swojego klasztoru, podejmowanych po 1570 r., zob. USF II, Nr. 627, s. 166, przyp. 1. Zestawienie opublikowanych przez L. Lemmensa dokumentów zamieszczono w załączniku 4 do książki.

[35] Przechowywano go również w fascykule 300, 37A, Nr. 15. Ogólne wzmianki na jego temat zob. E. Strehlke, *Kirche und Kloster...*, s. 155, oraz USF II, Nr. 610, s. 161.

[36] USF II, Nr. 484, s. 129.

[37] Biblioteka Uniwersytetu w Uppsali, 67:65; J. Trypućko, *Katalog księgozbioru Kolegium Jezuitów w Braniewie zachowanego w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali*, t. 2: *Druki XVI–XVII w.*, uzupeł. i oprac. M. Spandowski, S. Szyller, Warszawa–Uppsala 2007, nr 1834, s. 250.

[38] GStA PK, XX. HA, OF, Nr. 16.

na szerokim tle porównawczym dziejów innych konwentów kustodii i całej prowincji zakonnej. Pewnym uzupełnieniem stały się także źródła zakonne o charakterze normatywnym (reguła i konstytucje).

Praca składa się z czterech rozdziałów, w ramach których poszczególne podrozdziały stanowią w pewnym stopniu zamknięte całości. Rozdział pierwszy rozpoczynają ogólne uwagi wprowadzające w zagadnienie ruchu franciszkańskiego w kontekście funkcjonowania klasztorów w przestrzeni średniowiecznych miast. Jego zasadniczą treść stanowi zaś rekonstrukcja okoliczności i procesu fundacji klasztoru. Omówiono w nim także najwcześniejsze kontakty braci mniejszych ze społecznością miejską, mające miejsce jeszcze przed fundacją, ogólny obraz przestrzeni sakralnej miasta w początkach XV w. oraz budowę kościoła i klasztoru. W rozdziale drugim omówiono organizację i funkcjonowanie konwentu (funkcje i urzędy), rolę pełnioną przez przedstawicieli władz zakonu, w tym ministrów generalnych i kustoszy kustodii pruskiej, pieczęcie zakonne gwardiana, konwentu i kustosza, a także problem wykształcenia zakonników i ich działalność pisarską. Rozdział trzeci dotyczy relacji klasztoru z otoczeniem społecznym: działalności duszpasterskiej zakonników, kontaktów konwentu z bractwami religijnymi i organizacjami cechowymi oraz ogólnie związków z mieszczaństwem. Poruszono w nim także kwestię związków franciszkanów z innymi grupami społecznymi (rycerstwem, ludnością wiejską) i ich zaangażowanie w działalność duszpasterską poza miastem. W rozdziale czwartym omówiono ostatni etap funkcjonowania klasztoru w XVI w., od kryzysu związanego z początkami reformacji, poprzez próby podtrzymania jego egzystencji, aż po decyzję kustosza o przekazaniu zabudowań klasztornych i kościoła władzom miejskim, oraz podejmowane później zabiegi o jego odzyskanie. Integralną część opracowania stanowią załączniki, w których zestawiono gwardianów i zakonników związanych z konwentem w Gdańsku. Zamieszczono w nich także wybrane dokumenty, ilustrujące różne aspekty działalności konwentu[39]. Całość dopełniają ryciny, plany i zdjęcia, ukazujące kościół i obiekty poklasztorne w czasie, gdy nie było w nich już zakonników, oraz pieczęcie używane przez franciszkanów, w tym między innymi przez gwardiana i gdański konwent.

[39] Zestawienia zakonników były już publikowane w pracy: R. Kubicki, *Zakony mendykanckie…*, s. 342–343, 349–360. Część dokumentów zaś w następujących opracowaniach: *idem*, *Dwa dokumenty franciszkanów…*, s. 87–92; *idem*, *Franciszkanie w Gdańsku – zaplecze społeczne klasztoru…*, s. 178–181; *idem*, *Klasztor franciszkanów w Gdańsku…*, s. 122–125.

*

Praca ta stanowi wstęp do szerszego opracowania zatytułowanego *Gedania Sacra Medii Aevi. Topografia sakralna Gdańska w średniowieczu*, w ramach którego rozwój Gdańska zostanie przedstawiony z perspektywy kształtowania się struktur sakralnych w kompleksie osadniczym miasta i przemian zachodzących w jego topografii sakralnej[40], począwszy od kościołów parafialnych i szpitalnych, poprzez kościoły klasztorne, aż po kaplice i ołtarze znajdujące się w wyżej wymienionych obiektach. Całościowe rozpatrzenie tego zagadnienia w ujęciu dynamicznym stanowi jeszcze jeden wciąż brakujący element w naszym rozpoznaniu dziejów miasta w okresie od średniowiecza do reformacji. Pozwoli to uchwycić nie tylko kwestie dotyczące strony organizacyjnej, związanej z rozwojem sformalizowanych struktur, ale także złożone relacje tych instytucji z ich zapleczem społecznym, a więc kształtującymi się w tym czasie mniejszymi społecznościami bractw cechowych i dewocyjnych, stanowiących charakterystyczny składnik korporacyjnych struktur, w których żyła ludność ówczesnych miast.

[40] Założenia projektu „Topografia sakralna średniowiecznego Gdańska jako problem badawczy" prezentowano na konferencji „Życie w przestrzeniach średniowiecznego miasta (Gdańskie Spotkania Mediewistyczne / Colloquia Mediaevalia Gedanensia)" 27 I 2020 r.

Rozdział 1
Fundacja klasztoru, budowa kościoła i jego miejsce w przestrzeni miasta

1.1. Uwagi wstępne – ruch franciszkański

Badania nad dziejami franciszkanów i twórcą zakonu św. Franciszkiem mają już bardzo długą tradycję. Podejmowane są w nich różne elementy tego złożonego zjawiska. W tym miejscu interesować nas będą tylko te aspekty zagadnienia, które miały bezpośrednie przełożenie na funkcjonowanie zakonu w przestrzeni miejskiej, zarówno w sensie założeń ideowych ruchu, jak i sposobu jego instytucjonalizacji w formie konkretnych fundacji klasztornych. W związku z tym można postawić pytania: jakie znaczenie praktyczne miał charyzmat zgromadzenia żebraczego, wyrażający się w stosunku do postulatu ewangelicznego ubóstwa, i jaka była jego rola w kształtowaniu samoświadomości zakonu, a szczególnie jego postrzeganie przez zaplecze społeczne. W tym kontekście przypomnijmy, że św. Franciszek był bez wątpienia charyzmatycznym[1] przywódcą wspólnoty, co stanowiło jej siłę, ale zarazem stwarzało problem przy niewątpliwej potrzebie jej instytucjonalizacji[2]. Idąc za poglądem wyrażonym przez badacza tego problemu Gerta Melville'a, można stwierdzić, że za życia Franciszka jego słowa i czyny stanowiły normę, podobnie jak u innych twórców nowych zgromadzeń zakonnych czynnych przed nim, jeszcze w XII w., takich jak Stefan z Obazine, Robert z Arbrissel i Norbert z Xanten[3].

---

[1] Pojęcie charyzmy przywołane jest tu w znaczeniu, które przyjmował Max Weber, jako zdolność do wzbudzenia wiary, wierności i posłuszeństwa, opartej nie na prawie czy obyczajach, a więc będącej przeciwieństwem władzy zinstytucjonalizowanej.

[2] Ogólne uwagi na temat postaci Franciszka sformułował: R. Manselli, *Osobowość Franciszka z Asyżu* [w:] *Franciszkanie w Polsce średniowiecznej*, cz. 1: *Franciszkanie na ziemiach polskich*, red. J. Kłoczowski, Kraków 1983, s. 109–136.

[3] Zarazem długa tradycja rożnych modeli życia eremickiego w XI i XII w. (Stefan z Muret, Stefan z Obazine, Robert z Arbrissel, Norbert z Xanten) była źródłem inspiracji eremickich św. Franciszka, który jednak nie realizował ich w swym zakonie w ten sam sposób, lecz wyszedł z istotnymi elementami przesłania do świata, zob. G. Melville, *Quoniam ubicumque sumus et ambulamus, habemus cellam nobiscum. Franziskus von Assisi und die räumlichen Muster der „vita eremitica"* [w:] *Die Klöster der Franziskaner im Mittelalter. Räume, Nutzungen, Symbolik*, hrsg. von G. Melville, L. Silberer, B. Schmies (Vita Regularis. Ordnungen und Deutungen religiosen Lebens im Mittelalter, Abhandlungen, Bd. 63), Berlin 2015, s. 105–123.

Jednocześnie można postawić tezę, że w praktyce nastąpiło swoiste rozdzielenie Franciszka na dwie osoby (G. Melville): z jednej strony twórcę wspólnoty i autora testamentu, a z drugiej – twórcę formy, przykładu i reguły życia dla braci. Zdaniem przywołanego tu G. Melville'a papież Grzegorz IX, decydując w bulli *Quo elongati*, że testament Franciszka nie będzie prawnie obowiązujący, oddzielił niejako tę część osoby Franciszka – ziemskiego przywódcy wspólnoty, i stworzył szansę na zachowanie innej – charyzmatyka. Co więcej, twórca zakonu braci mniejszych, pisząc krótko przed śmiercią swój testament, nie rozumiał go jako nowej reguły, ale jako przypomnienie, pouczenie i zachętę. W tej części osoby i dzieła Franciszka leżą najgłębsze powody oddziaływania ruchu franciszkańskiego przez kolejne stulecia[4]. Zauważmy przy tym, że powstanie zakonu braci mniejszych i szerzej – zgromadzeń mendykanckich – było kolejnym elementem w długim łańcuchu nowych wspólnot, powstających w ramach rozwoju form życiu zakonnego[5]. Nazwa zakonu braci mniejszych wskazuje natomiast na główny cel ich powołania, przez co franciszkanie dokonali niejako monopolizacji jednej z funkcji przypisywanych mendykantom, czyli powrotu do pierwotnych ideałów Kościoła ubogiego[6].

W tym kontekście pojawił się problem rozumienia posłuszeństwa (*obediencia*) w życiu zakonnym braci mniejszych. Z prowadzonych przez licznych badaczy analiz problemu posłuszeństwa regule i przełożonym zakonnym, w przypadku franciszkanów opartych na lekturze najstarszych tekstów (*Regula non bullata*, *Regula bullata*, testament św. Franciszka, *Expositio Quatuor Magistrorum*), wynika, że rozumienie posłuszeństwa w zakonie zostało ostatecznie wypracowane w procesie jego instytucjonalizacji. Zwieńczeniem były w tym zakresie konstytucje z Narbonne (1260 r.), które stawiały na dyscyplinę i podporządkowanie przełożonym zgodnie z zasadą hierarchiczną Kościoła. Stan ten zaś niejako utrwalał stały obowiązek odczytywania treści konstytucji we wszystkich konwentach[7]. Odbyło się to nie bez problemów wewnętrznych we wspólnocie. We wczesnej fazie kształtowania się ruchu franciszkańskiego sformułowana przez

---

[4] G. Melville, *Der geteilte Franziskus. Beobachtungen zum institutionellen Umgang mit Charisma* [w:] *idem*, *Frommer Eifer und methodischer Betrieb. Beiträge zum mittelalterlichen Mönchtum*, hrsg. von C. Andenna, M. Breitenstein, Köln–Weimar–Wien 2014, s. 64–79.

[5] *Idem*, *Duo Novae Conversationis Ordines. Zur Wahrnehmung der frühen Mendikanten vor dem Problem institutioneller Neuartigkeit im mittelalterlichen Religiosentum* [w:] *idem*, *Frommer Eifer…*, s. 102.

[6] *Ibidem*, s. 86–87.

[7] N.W. Youmans, *Non sic erit fratres. Internal Structures of Obedience in Early Minorite Relational Constructs* [w:] *Rules and Observance. Devising Forms of Communal Life*, eds. M. Breitenstein, J. Burkhardt, S. Burkhardt, J. Röhrkasten (Vita Regularis. Ordnungen und Deutungen religiosen Lebens im Mittelalter, Abhandlungen, Bd. 60), Berlin 2014, s. 3–42.

św. Franciszka zasada dobrowolnego ubóstwa była ściśle związana z rozumieniem problemu posłuszeństwa i relacji pomiędzy teorią a praktyką w życiu zakonnym. Duże znaczenie miały tu kolejne teksty normatywne, tworzone przez kapituły generalne i prowincjalne, oraz zasadnicza zmiana wynikająca z przekształcenia w latach czterdziestych XIII w. pierwotnej wspólnoty w wielką strukturę zakonną[8]. W tym procesie franciszkanie postępowali wolniej od dominikanów, ponieważ w ich wypadku zaistniał problem interpretacji reguły, którego rezultatem były cztery interwencje papieskie (bulle z lat 1230, 1245, 1279, 1312)[9]. Franciszkanie funkcjonowali w stałym napięciu pomiędzy rzeczywistością a ideałem, co prowadziło do niejednoznaczności norm i zasad. Obowiązek bezwzględny dotyczył Ewangelii. Z nią zaś św. Franciszek ściśle powiązał formułowane przez siebie zalecenia. Powodowało to kolizję pomiędzy posłuszeństwem Ewangelii, regule i przełożonym zakonnym. W konsekwencji powstał problem, którego nie było u dominikanów[10].

Oczywiście, kwestia rozumienia dobrowolnego ubóstwa w zakonie franciszkanów kształtowała się w określonym kontekście społecznym. Przy czym istniała zasadnicza różnica między ubóstwem i dobrowolnym ubóstwem. W tym kontekście badacze stawiają także pytanie, czy św. Franciszek naśladował ideał ubóstwa apostołów, czy szedł dalej. Jak wiadomo, po śmierci św. Franciszka praktyczne względy funkcjonowania wspólnoty wymusiły reinterpretacje jego zaleceń. W realiach ekonomii miejskiej zakaz posiadania pieniędzy był nie do utrzymania[11]. Jednocześnie jednak św. Franciszek zalecał swym współbraciom pracę na własne utrzymanie. Sama praca rozumiana była zaś jako służba innym, podejmowana w interesie wspólnoty i dla wspólnego dobra. Zarazem jednak elementem ekonomii zakonu była prośba o jałmużnę. Bracia, wzywając bogatych do udzielenia jałmużny, czynili im niejako przysługę, przypominając o ich obowiązkach. W założeniu zasada ubóstwa miała być pozytywną siłą, która sankcjonowała braterstwo i dystans wobec świata, a zarazem odrzucała strategie życia panujące powszechnie w społeczeństwie[12]. W takim wymiarze franciszkanie wraz z ich charyzmatem

---

8 J. Röhrkasten, *Franciscan Obedience and Disobedience in Practice* [w:] *Rules and Observance…*, s. 107–128.

9 *Idem*, *Ordensdisziplin und Konformität bei den Dominikanern und Franziskanern* [w:] *Innovationen durch Deuten und Gestalten. Klöster im Mittelalter zwischen Jenseits und Welt*, hrsg. von G. Melville, B. Schneidmüller, S. Weinfurter (Klöster als Innovationslabore, Bd. 1), Regensburg 2014, s. 181–198.

10 *Ibidem*, s. 194–197.

11 S. Burkhardt, *Armut, Arbeit, Bettel? Kommentar zur Sektion Neuordnung der Gesellschaft – Wirkung in die Welt* [w:] *Innovationen durch Deuten und Gestalten…*, s. 301–306.

12 D. Flood, *Franciscans at work* [w:] *Innovationen durch Deuten und Gestalten…*, s. 291–300.

dobrowolnego ubóstwa mogli okazać się ważnym czynnikiem określającym specyfikę ich misji, prowadzonej obok innych zgromadzeń mendykanckich[13]. W kontekście lokalnym Gdańska, który nas tu przede wszystkim interesuje, franciszkanie niejako uzupełnili i wzbogacili o własne formy aktywności duszpasterskiej[14] działania prowadzone tu przed nimi przez dominikanów i karmelitów. Najważniejszym obszarem aktywności franciszkanów w mieście było oczywiście duszpasterstwo prowadzone wśród niższych warstw ludności, a więc przede wszystkim tych zamieszkujących okolice klasztoru. W ten sposób bracia mniejsi stanowili ważny składnik w topografii sakralnej miasta, propagując swoiste dla siebie formy pobożności, których nie praktykowały inne wspólnoty istniejące w ramach kościołów parafialnych.

1.2. Zarys topografii sakralnej Gdańska w początkach XV w.

Jak już wspomniano, w momencie fundacji klasztoru franciszkanów w kompleksie osadniczym Gdańska istniały dwa inne klasztory zgromadzeń mendykanckich. Jeszcze w pierwszej połowie XIII w. powstały: konwent dominikanów (1227 r.), który wchodził od połowy XIV w. w skład Głównego Miasta Gdańska, i znajdujący się w Młodym Mieście Gdańsku klasztor karmelitów. Fundacja tego ostatniego miała miejsce zapewne niedługo po lokacji tego miasta (1380 r.)[15]. Opis topografii sakralnej całego kompleksu osadniczego rozpocznijmy od obiektów położonych najdalej od przyszłej siedziby franciszkanów, a więc w obrębie Młodego Miasta. W bliższym i dalszym otoczeniu znajdującej się tam siedziby karmelitów funkcjonowało kilka szpitali[16]: na północ i zachód od klasztoru szpital św. Rocha i młodomiejski szpital św. Jakuba oraz położony dalej szpital Wszystkich Bożych

[13] M. Schürer, *Armut als Sinn und Zweck. Beobachtungen zur Wertigkeit der Armut im Selbstverständnis der frühen Franziskaner und Dominikaner* [w:] *In proposito paupertatis. Studien zum Armutverständnis bei den mittelalterlichen Bettelorden*, hrsg. von G. Melville, A. Kehnel (Vita regularis. Ordnungen und Deutungen religiosen Lebens im Mittelalter, Abhandlungen, Bd. 13), Münster 2001, s. 71–77, 83–85; A. Kehnel, *Der freiwillig Arme ist ein potentiell Reicher. Eine Unterscheidung zwischen freiwilliger und unfreiwilliger Armut* [w:] *In proposito paupertatis…*, s. 210–212.

[14] Na temat liturgii i form aktywności duszpasterskiej franciszkanów w średniowiecznej Polsce zob. K. Kantak, *Franciszkanie polscy…*, t. I, s. 89–95.

[15] R. Kubicki, *Środowisko dominikanów kontraty pruskiej od XIII do połowy XVI w.*, Gdańsk 2007, s. 20–21; T.M. Trajdos, *U zarania karmelitów w Polsce*, Warszawa 1993, s. 16–17, 101, 202.

[16] Na temat szpitali w kompleksie osadniczym Gdańska w średniowieczu zob. W. Długokęcki, *Przyczynki do dziejów szpitali gdańskich w średniowieczu*, „Studia Historica Gedanensia" 2020, t. 11, s. 84–124.

Aniołów[17]. W samym Młodym Mieście istniał zaś kościół św. Bartłomieja[18]. W obrębie Młodego Miasta miał też działać szpital św. Jerzego[19]. W wyniku późniejszych decyzji likwidacji Młodego Miasta w drugiej połowie XV w. kościół i klasztor karmelitów zostały przeniesione w obręb Starego Miasta, w miejsce tamtejszego szpitala św. Jerzego. W związku z tym karmelici mieli wówczas w swym sąsiedztwie kaplicę św. Jerzego oraz kaplicę i szpital św. Elżbiety. Dalej zaś, na północny zachód od Starego Miasta, znajdowały się kościół i szpital Bożego Ciała. W mieście istniał kościół parafialny św. Katarzyny, a także filialny kościół św. Bartłomieja oraz kaplica i szpital św. Jakuba[20]. Ponadto w Starym Mieście swoją siedzibę miał istniejący od lat dziewięćdziesiątych XIV w. klasztor podwójny Zakonu Najświętszego Zbawiciela Świętej Brygidy[21]. Przy konwencie brygidek mieściła się wspólnota pokutnic, która korzystała z pobliskiej kaplicy św. Marii Magdaleny. Do 1454 r. na wschód od Starego Miasta funkcjonował zamek, w którym siedzibę miał konwent zakonu krzyżackiego. W lokowanym w 1343 r. Głównym Mieście Gdańsku świątynią parafialną był kościół NMP. W jego obrębie znalazł się także wspomniany już kościół dominikanów, a później powstały jeszcze kaplica i szpital Ducha Świętego oraz kościół św. Jana. Ten ostatni był na początku XV w. świątynią filialną staromiejskiej fary św. Katarzyny. Ponadto w Głównym Mieście znajdowały się: kaplica w ratuszu, na zachód od miasta, nad kanałem Raduni, kaplica św. Gertrudy, a na wschód od niej, na Długich Ogrodach, kościół św. Barbary[22]. Na położonym na południe od Głównego Miasta Przedmieściu powstał wówczas

---

[17] T.M. Trajdos, *U zarania…*, s. 202; Z. Maciakowska, *Młode Miasto w Gdańsku – jego położenie i wielkość* [w:] *Z dziejów średniowiecza. Pamięci profesora Jana Powierskiego (1940–1999)*, red. W. Długokęcki, Gdańsk 2010, s. 239–240. Inną niż Z. Maciakowska lokalizację klasztoru zaproponował P. Samól, *Kościoły i szpitale w topografii Młodego Miasta Gdańska* [w:] *Między Gdańskiem a Santiago. 600-lecie konsekracji kościoła św. Jakuba fundacji szyprów w Gdańsku*, red. B. Siek, A. Szarszewski, P. Paluchowski, Gdańsk 2015, s. 84–87; W. Długokęcki, *Przyczynki do dziejów…*, s. 117.

[18] Karmelici nie ograniczali się jednak tylko do obszaru patrymonium Młodego Miasta, jak o tym świadczy praktykowana przez nich zbiórka jałmużny także w obrębie Głównego Miasta, zob. T.M. Trajdos, *U zarania…*, s. 101.

[19] Inny od tego wzmiankowanego w Starym Mieście Gdańsku, zob. W. Długokęcki, *Przyczynki do dziejów…*, s. 120.

[20] Inne od tych wzmiankowanych w Młodym Mieście, *ibidem*, s. 118.

[21] R. Stachnik, *St. Brigitten Danzig. Geschichte des Brigittinnenklosters und der St. Brigittenkirche in Danzig*, Danzig 1940, s. 20–26, 37.

[22] Topografię sakralną Gdańska ok. 1500 r. przedstawił na załączonym planie: U. Arnold, *Zakon Niemiecki a rozwój urbanistyczny Gdańska* [w:] *Tożsamość miejsca i ludzi. Gdańszczanie i ich miasto w perspektywie historyczno-socjologicznej*, red. M. Dymnicka, Z. Opacki, Warszawa 2003, s. 52.

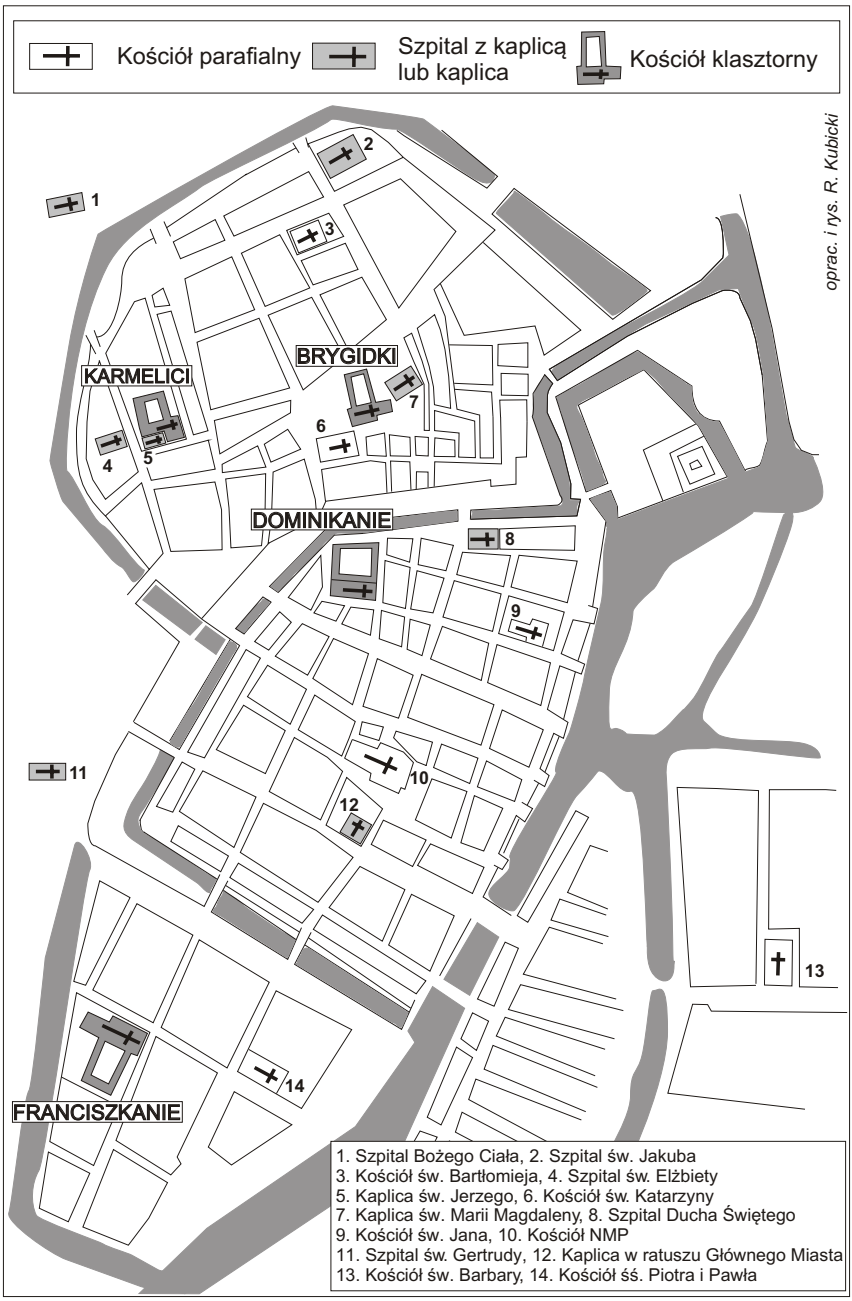

Mapa 1. Topografia sakralna Gdańska około 1500 r.

Rafał Kubicki (ur. 1974 r.) – historyk, mediewista, pracownik Instytutu Historii Uniwersytetu Gdańskiego (Zakładu Historii Powszechnej Średniowiecza). Zainteresowania badawcze koncentruje na historii monastycyzmu w średniowieczu i okresie nowożytnym, dziejach społeczno-gospodarczych władztwa zakonu krzyżackiego w Prusach, mieszczaństwie późnośredniowiecznym oraz strukturach wiejskich w średniowieczu i okresie nowożytnym. Autor książek: *Środowisko dominikanów kontraty pruskiej od XIII do połowy XVI w.* (Gdańsk 2007); *Młynarstwo w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach w XIII–XV wieku* (*do 1454 r.*) (Gdańsk 2012); *Zakony mendykanckie w Prusach Krzyżackich i Królewskich od XIII do połowy XVI wieku* (Gdańsk 2018); *Testamenty elbląskie. Studium z dziejów miasta i jego mieszkańców w późnym średniowieczu* (Gdańsk 2020); *Prussia monastica. Studia z dziejów zakonów w Prusach Krzyżackich, Królewskich i Zachodnich* (*od XIII do połowy XIX w.*) (Gdańsk 2021).

Klasztor franciszkanów na Przedmieściu został ufundowany w 1419 roku jako trzecia, po dominikanach i karmelitach, placówka zakonów mendykanckich w kompleksie osadniczym średniowiecznego Gdańska. Mimo to bracia mniejsi zdołali wznieść do początku XVI wieku największy kościół klasztorny w mieście, co jest pośrednim świadectwem ich roli w ówczesnym życiu religijnym i społecznym. Kryzys w funkcjonowaniu konwentu nastąpił w okresie rozwoju reformacji. W późniejszym czasie nie zdołano go przełamać, skutkiem czego przełożony kustodii pruskiej zakonu przekazał w 1555 roku klasztor i kościół władzom miasta. Franciszkanie powrócili do niego dopiero w 1945 roku. Książka stanowi próbę całościowego przedstawienia dziejów gdańskiego klasztoru w XV i XVI wieku.

Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-296-0